

Målnummer: Ö265-11 **Avdelning:** 2
Domsnummer:
Avgörandedatum: 2012-06-20
Rubrik: Startpunkten för preskriptionstiden i fråga om fastställd återbetalningsskyldighet avseende underhållsstöd.
Lagrum: 14 §, 21 §, 29 § och 31 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd
Rättsfall:

REFERAT

Kronofogdemyndigheten

Försäkringskassan ansökte i februari 2010 hos Kronofogdemyndigheten om verkställighet av ett beslut den 1 november 1997 om skyldighet för K.K. att återbetala 8 570 kr avseende underhållsstöd som hade betalats ut för hans son.

Kronofogdemyndigheten (kronofogden Inger Strandmark) anförde i beslut den 10 maj 2010:

Bakgrund

- - -.

K.K. har invänt mot verkställigheten. Han anser att skulden är preskriberad. Försäkringskassan har skickat inbetalningskort varje månad på 857 kr men K.K. är sjukpensionär med mycket dålig ekonomi och han har inte haft någon möjlighet att betala skulden.

Försäkringskassan har förelagts att yttra sig över K.K:s invändning. Av yttrandet framgår att K.K:s ärende om återbetalningsskyldighet är delgivet den 21 september 2009. Försäkringskassan ska utan dröjsmål vidta åtgärder för att driva in fordringar på återbetalningsbelopp för utbetalt underhållsstöd. Någon inbetalning har inte skett efter utsända betalningsuppmaningar och skulden var fem månader gammal och översteg 500 kr, varför den överlämnades för indrivning den 19 februari 2010.

Av Försäkringskassans yttrande framgår vidare att fordran på återbetalningsskyldighet preskriberas enligt lag (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. Preskriptionstiden räknas från det beloppet förfaller till betalning och en fordran om återbetalningsskyldighet måste vara delgiven innan den förfaller till betalning.

K.K. har beretts tillfälle att komma med synpunkter över Försäkringskassans yttrande och han har per telefon meddelat att han inte har några nya synpunkter.

Kronofogdemyndighetens bedömning

Enligt 3 kap. 21 § första stycket UB får verkställighet inte äga rum om svaranden visar att han har fullgjort sin betalningsskyldighet som ansökan om verkställighet avser.

Enligt 3 kap. 21 § andra stycket UB får verkställighet inte heller ske om svaranden gör gällande att något annat förhållande rörande parternas mellanhavande utgör hinder mot verkställighet och invändningen inte kan lämnas utan avseende.

Ett sådant förhållande som nämns i 3 kap. 21 § andra stycket UB kan vara invändning att fordran är preskriberad.

Enligt 24 § lag (1996:1030) om underhållsstöd beslutar Försäkringskassan om återkrav av underhållsstöd och enligt 29 § samma lag ska Försäkringskassan utan dröjsmål vidta åtgärder för att driva in fordringen, om den bidragsskyldige inte fullgör sin återbetalningsskyldighet.

Enligt förordning (1996:1036) om underhållsstöd beslutar Försäkringskassan om återkrav av underhållsstöd och enligt 29 § samma lag ska Försäkringskassan utan dröjsmål vidta åtgärder för att driva in fordringen, om den bidragsskyldige inte fullgör sin återbetalningsskyldighet.

Lag (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. gäller i fråga om preskription av återbetalningsskyldighet. Enligt 1 § lag om preskription av skattefordringar m.m. preskriberas en fordran fem år efter utgången av det kalenderår då den förföll till betalning.

K.K. delgavs beslut om återbetalningsskyldighet den 21 september 2009 och skulden förföll till betalning tio dagar därefter. Skulden preskriberas först den 31 december 2014 och hinder mot verkställighet föreligger således inte.

Beslut

Kronofogdemyndigheten lämnar K.K:s invändning mot verkställighet utan avseende. Verkställigheten ska fortgå.

Falu tingsrätt

K.K. överklagade Kronofogdemyndighetens beslut i Falu tingsrätt och anförde i huvudsak följande. Överklagan gäller underhållsstöd avseende hans son. Skulden fastställdes den 1 november 1997. Skulden delgavs den 21 september 2009 och överlämnades till indrivning den 19 februari 2010. Eftersom denna skuld är ca 12 år gammal anser han att den ska avskrivas då mord preskriberas efter 10 år. Han är sjukpensionär och efter två stroke och flera mindre hjärnproppar har han inga möjligheter att betala skulden.

Tingsrätten (rådmannen Åsa Nord) meddelade den 13 oktober 2010 följande beslut:

Tingsrätten finner på av Kronofogden anförda skäl att hinder mot verkställighet inte föreligger. Överklagandet lämnas därför utan bifall.

Svea hovrätt

K.K. överklagade i Svea hovrätt och yrkade, som han fick förstås, att hovrätten skulle förordna att verkställighet av Försäkringskassans återkrav av utbetalda underhållsstöd inte fick ske eftersom fordran enligt honom hade preskriberats.

Hovrätten (hovrättsråden Christina Jacobsson och Annika Åkerlind samt tf. hovrättsassessorn Erik Hällströmer, referent) anförde i beslut den 28 december 2010:

Skäl

K.K. har anfört att Försäkringskassans fordran på honom har preskriberats eftersom den har fastställts år 1997 men lämnats till indrivning först år 2010, alltså mer än fem år efter att den fastställdes.

Av 21 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd framgår att Försäkringskassan ska fastställa en bidragsskyldig förälders skyldighet att återbetala hela eller delar av ett lämnat underhållsstöd. Om den bidragsskyldige inte fullgör sin återbetalningsskyldighet, ska Försäkringskassan, enligt 29 § samma lag, utan dröjsmål vidta åtgärder för att driva in fordringen.

Frågan om preskription av statens fordringar på återbetalning av lämnat underhållsstöd regleras i lagen (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. (se 1 § i den lagen jämförd med 1 § första stycket lagen [1993:891] om indrivning av statliga fordringar m.m., 1 kap. 6 § andra stycket UB och 41 § lagen om underhållsstöd). Av 3 § första stycket lagen om preskription av skattefordringar m.m. framgår att en fordran preskriberas fem år efter utgången av det kalenderår då den förföll till betalning, om inte vissa i detta mål inte aktuella undantag är för handen. Återbetalningsskyldigheten förfaller, enligt 6 § andra stycket förordningen (1996:1036) om underhållsstöd, dock till betalning tidigast tio dagar efter den dag då den bidragsskyldige delgetts beslutet om betalningsskyldighet.

Försäkringskassans beslut om betalningsskyldighet delgavs K.K. den 21 september 2009 och hans återbetalningsskyldighet förföll således till betalning tio dagar därefter. Försäkringskassans fordran på K.K. preskriberas alltså fem år efter utgången av år 2009, dvs. vid utgången av år 2014. Som Kronofogdemyndigheten och tingsrätten funnit föreligger därför inte hinder mot verkställighet, varför K.K:s överklagande ska avslås.

Slut

Hovrätten avslår överklagandet.

Högsta domstolen

K.K. överklagade och yrkade att hans invändning mot verkställighet skulle bifallas.

Skatteverket motsatte sig att hovrättens beslut ändrades.

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Anna Eleblad, föreslog i betänkande följande beslut:

Skäl

1. År 1997 utbetalade Försäkringskassan underhållsstöd åt K.K:s son. Den 1 november samma år beslöt Försäkringskassan att K.K. skulle återbetala 8 570 kr för de månader som han inte fullgjort sin betalningsskyldighet. Beslutet om återbetalningsskyldighet delgavs K.K. den 21 september 2009 och i februari 2010 ansökte Försäkringskassan om verkställighet av kravet.

2. K.K. har i HD invänt att skulden till Försäkringskassan är preskriberad och att det därför föreligger hinder mot verkställighet. Skatteverket har bestritt ändring av hovrättens beslut. Försäkringskassan har i yttrande anfört att hovrättens beslut bör fastställas.

3. När underhållsstödet utbetalades gällde lag (1996:1030) om underhållsstöd. Försäkringskassan har med stöd av 21 § beslutat om återbetalningsskyldighet

för K.K. för utbetalt underhållsstöd (numera finns motsvarande bestämmelse i 19 kap. 2-5 §§ socialförsäkringsbalken). Beslutet om den fastställda återbetalningsskyldigheten ska enligt 14 § andra stycket delges den bidragsskyldige (numera 18 kap. 41 § socialförsäkringsbalken). Enligt 29 § ska Försäkringskassan utan dröjsmål vidta åtgärder för att driva in fordringen om den bidragsskyldige inte fullgör sin betalningsskyldighet (numera 19 kap. 49 § socialförsäkringsbalken). Fordringar på återbetalning av underhållsstöd drivs in enligt lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m.

4. Eftersom indrivningslagen är tillämplig omfattas statens fordran av lagen (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. Enligt huvudregeln i 3 § första stycket preskriberas en fordran fem år efter utgången av det kalenderår under vilket den förföll till betalning.

5. Avgörande för frågan om preskription är således när fordringen förföll till betalning. Enligt 6 § andra stycket förordning (1996:1036) om underhållsstöd följer att betalningsskyldighet förfaller till betalning tio dagar efter den dag då den bidragsskyldige delgetts beslutet om återbetalningsskyldighet. K.K. delgavs beslutet den 21 september 2009. K.K. har således inte haft någon skyldighet att före den tidpunkten betala kravet. Försäkringskassan har även varit förhindrad att vidta åtgärder för att driva in fordringen före denna tidpunkt. Såsom bestämmelsen i förordningen är utformad är delgivningen avgörande för när fordringen förföll till betalning och återbetalningsskyldigheten senast ska fullgöras.

6. För en person som är återbetalningsskyldig för underhållsstöd för retroaktiv tid får reglernas utformning orimliga konsekvenser. Försäkringskassan skulle kunna hålla ett sådant krav levande i princip hur länge som helst genom att underlåta att delge ett beslut om återbetalningsskyldighet. Orsaken till att det dröjde nästan tolv år innan Försäkringskassan delgav K.K. beslutet om återbetalningsskyldighet har inte framkommit.

7. Försäkringskassans fordring på K.K. tillkom den 1 november 1997 då beslutet om återbetalningsskyldighet fattades. Den omständigheten att myndigheten vid denna tidpunkt saknade möjlighet att driva in fordringen påverkar inte dess tillkomst. I den preskriptionsrättsliga litteraturen har anförts att en fordring kan anses tillkommen i och med inträffandet av det första rättsfaktumet som den grundas på - det första rättsfaktumets princip (Stefan Lindskog, Preskription. Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande efter viss tid, 3 uppl. 2011, s. 387 f.).

8. Preskriptionslagen (1981:130) och skattepreskriptionslagen har dock olika utgångspunkt för när preskriptionstiden börjar löpa; vid fordringens tillkomst respektive då den förföll till betalning. Såsom 6 § förordningen om underhållsstöd är utformad där förfallotidpunkten infaller viss tid efter delgivning av beslutet framstår det som att preskriptionstiden i 3 § skattepreskriptionslagen inte kan börja löpa vid tidpunkt dessförinnan.

9. Av förarbetena till lagen om underhållsstöd anges att skattepreskriptionslagen är tillämplig på statens fordran på underhållsstöd vilket innebär att ett sådant krav preskriberas efter fem år (prop. 1995/96:208 s. 66 f.). Lagstiftarens avsikt kan därför inte ha varit att en preskriptionstid ska börja löpa vid en tidpunkt först långt efter det att beslutet fattats. Det finns därför anledning att i en situation som den nu aktuella låta preskriptionsfristen i skattepreskriptionslagen börja löpa den dag när beslut om återbetalningsskyldighet fastställs. Försäkringskassans återbetalningskrav får därmed anses preskriberat fem år efter utgången av det kalenderår då beslutet om återbetalningsskyldighet fattades.

10. I målet har påståtts att Försäkringskassan efter beslutet om återbetalningsskyldighet löpande tillställt K.K. inbetalningskort för betalning av skulden. Det saknas utredning om bl.a. när och vart dessa inbetalningskort har

skickats. Försäkringskassans åtgärder kan därför inte anses vara sådana som kan avbryta preskriptionstiden.

11. Försäkringskassans fordring på K.K. ska därför anses preskriberad vid utgången av det kalenderår som infaller fem år efter den 1 november 1997, det vill säga år 2002. Det föreligger därför hinder mot verkställighet enligt 3 kap. 21 § andra stycket UB. Har åtgärd för verkställighet redan vidtagits ska åtgärden enligt tredje stycket gå åter om det kan ske.

Beslut

Med ändring av hovrättens beslut bifalls K.K:s invändning mot verkställighet.

HD (justitieråden Stefan Lindskog, Johnny Herre, referent, och Martin Borgeke) meddelade den 20 juni 2012 följande slutliga beslut:

Skäl

Bakgrund

1. År 1997 betalade Försäkringskassan underhållsstöd åt K.K:s son. Den 1 november 1997 beslutade Försäkringskassan att K.K. skulle återbetala 8 570 kr. Beslutet om återbetalningsskyldighet delgavs K.K. först den 21 september 2009. I februari 2010 ansökte Försäkringskassan hos Kronofogdemyndigheten om verkställighet av återbetalningskravet. K.K. har gjort gällande att skulden till Försäkringskassan är preskriberad och att det därför föreligger hinder mot verkställighet.

Den rättsliga regleringen

2. I målet är den tidigare gällande lagen (1996:1030) om underhållsstöd tillämplig. Numera finns motsvarande bestämmelser i 17-19 kap. socialförsäkringsbalken. I de hänseenden som är av intresse för preskriptionsfrågan är rättsläget oförändrat.

3. Försäkringskassan kan besluta om återbetalningsskyldighet för utbetalt underhållsstöd om det finns en bidragsskyldig förälder (21 § underhållsstödslagen; jfr 19 kap. 2 och 3 §§ socialförsäkringsbalken). Med bidragsskyldig förälder avses den som enligt 7 kap. 2 § första stycket FB ska fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet (2 § underhållsstödslagen; jfr 17 kap. 5 § socialförsäkringsbalken). Ett sådant beslut ska delges den bidragsskyldige (14 § underhållsstödslagen; jfr 18 kap. 41 § socialförsäkringsbalken). Återbetalningskravet förfaller till betalning tio dagar efter den dag då den bidragsskyldige delgavs beslutet om återbetalningsskyldighet (6 § andra stycket förordningen [1996:1036] om underhållsstöd).

4. Om en bidragsskyldig inte fullgör sin återbetalningsskyldighet ska Försäkringskassan utan dröjsmål vidta åtgärder för indrivning av fordringen (29 § underhållsstödslagen; jfr 19 kap. 49 § socialförsäkringsbalken). Lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m. är tillämplig. Kravet på återbetalning omfattas därför av lagen (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. (skattepreskriptionslagen). Enligt huvudregeln i 3 § första stycket preskriberas en fordran som omfattas av lagen fem år efter utgången av det kalenderår under vilket fordringen förföll till betalning.

Den aktuella tillämpningssituationen

5. Frågan är nu hur 3 § första stycket skattepreskriptionslagen ska tillämpas i fråga om återbetalningsskyldighet avseende underhållsstöd. En möjlighet är att ordalagen i de aktuella lagarna ska följas strikt. Preskriptionstiden börjar då inte löpa förrän delgivning av återbetalningsbeslutet har skett, och detta

oavsett tiden mellan beslutet och delgivningen (i förevarande fall nästan tolv år). Det kan emellertid sättas i fråga om det inte finns utrymme för undantag.

6. Preskriptionsregler kan konstrueras på olika sätt. Generellt kan man skilja mellan långtidspreskription och korttidspreskription.

7. Vid långtidspreskription börjar preskriptionstiden typiskt sett löpa så snart fordringen i någon mening har uppkommit. När det gäller preskription enligt preskriptionslagen (1981:130) räknas som huvudregel preskriptionstiden från inträffandet av det första rättsfaktum som fordringen grundas på (se t.ex. Stefan Lindskog, Preskription. Om civilrättsliga förpliktelsers upphörande efter viss tid, 3 uppl. 2011, § 9:2.1). En förklaring till denna tidiga startpunkt är att ett viktigt syfte med lagen är att tvister om gamla förhållanden ska undvikas.

8. Vid korttidspreskription börjar i stället preskriptionstiden i regel löpa först när det blir aktuellt med en avveckling av skuldförhållandet. Exempelvis inleds den ettåriga preskriptionstiden för sysslomannaansvar enligt huvudregeln när sysslomannen har skilts från sysslan och har avgett en redovisning (18 kap. 9 § HB). Ett huvudsyfte med regler om korttidspreskription är att åstadkomma en fordringsavveckling så snart som möjligt.

9. Eftersom regler om korttidspreskription fyller delvis andra syften än regler om långtidspreskription förekommer det att regeltyperna kombineras. Så är vanligt i utländska rättsordningar (jfr Art. III.-7:201 och 7:307 Draft Common Frame of Reference; och kommentarerna till bestämmelserna i Christian von Bar & Eric Clive, ed., Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, (DCFR), Full Edition, 2009, Volume II, s. 1144 ff. och 1186 ff.). Ett exempel i svensk rätt är 7 kap. 4 § försäkringsavtalslagen (2005:104), där den som vill göra anspråk på försäkringsersättning måste väcka talan mot försäkringsbolaget inom tre år från det att han har fått kännedom om att anspråket kunde göras gällande och i vart fall inom tio år från det att anspråket tidigast kunde göras gällande.

10. Bestämmelsen i 3 § första stycket skattepreskriptionslagen är konstruerad på det sätt som regler om korttidspreskription i allmänhet är. Preskriptionstiden är emellertid längre än vad som vanligen gäller. Förklaringen till preskriptionstidens längd är att lagstiftaren har fäst särskilt avseende vid den berörda myndighetens möjligheter att planera och genomföra åtgärder för indrivning. Avvecklingsaspekten beaktas emellertid också, bl.a. uttalas det att en längre preskriptionstid kan vålla myndigheterna ett administrativt merarbete. (Se prop. 1981/82:96 s. 25.)

11. De flesta regler om skatter, avgifter och liknande fordringar som tillkommer det allmänna är konstruerade på ett sådant sätt att fordringens förfallodag är kopplad till det beslut som utlöser betalningsskyldigheten, antingen så att fordringen förfaller till betalning omedelbart genom beslutet eller att den gör det en viss kortare och förutbestämd tid efter beslutet. Att preskriptionstiden börjar löpa från fordringens förfallodag innebär då en klar och lättillämpad ordning, som är väl förenlig med preskriptionsregelns avvecklingsfunktion (se a. prop. s. 24).

12. Situationen är annorlunda när det gäller återbetalning av underhållsstöd. En sådan fordring förfaller till betalning tidigast tio dagar efter den dag då beslutet om återbetalningsskyldighet delgavs den bidragsskyldige. Det betyder att fordringen kan förfalla till betalning lång tid efter ett sådant beslut.

13. Syftet med den särskilda betalningsfristen om tio dagar från delgivningen är att den bidragsskyldige inte ska bli betalningsskyldig innan han har fått möjlighet att ta del av återbetalningsbeslutet med den information som detta ska innehålla (jfr 14 § andra stycket underhållsstödslagen). Det syftet motiverar inte att startpunkten för preskriptionstiden knyts till delgivningen av beslutet. Inte heller är en sådan koppling förenlig med preskriptionsregelns avvecklingsfunktion. Preskriptionsregeln skulle däremot verka

avvecklingsdrivande om i stället preskriptionstiden började löpa när Försäkringskassan fattar sitt återbetalningsbeslut, dvs. den tidpunkt när åtgärder för indrivningen ska vidtas (se p. 4 ovan). Att låta det förhållandet att tiden har gått, utan att sådana åtgärder har vidtagits, få till effekt att startpunkten för preskriptionstiden förskjuts, är inte någon god ordning. Det finns inte heller något i förarbetena till underhållsstödslagen (eller socialförsäkringsbalken) som antyder att en sådan ordning är avsedd.

14. Om preskriptionstidens början knyts till återbetalningsbeslutet vinner man också en likformighet med vad som gäller för de flesta andra fordringar som omfattas av skattepreskriptionslagen, nämligen ett direkt samband mellan det beslut som utlöser den enskildes betalningsskyldighet och startpunkten för preskriptionstiden (jfr p. 11 ovan). Vidare uppnår man en ordning som stämmer väl överens med de överväganden som låg till grund för skattepreskriptionslagen (jfr p. 10 ovan). Slutligen finns det anledning att notera att det handlar om den enskildes skydd mot det allmänna där det finns mindre betänkligheter mot en tolkning till borgenärens nackdel än vad som normalt är fallet i fråga om preskriptionsregler.

15. Mot bakgrund av det anförda bör i fråga om krav på återbetalning av underhållsstöd gälla det undantaget från regeln i 3 § första stycket skattepreskriptionslagen, att preskriptionstiden börjar löpa när Försäkringskassan beslutar att återbetalning ska ske. Med det undviker man orimliga konsekvenser samtidigt som man får en klar och lättillämpad ordning.

Bedömningen i detta fall

16. Försäkringskassan beslutade den 1 november 1997 om K.K:s återbetalningsskyldighet. Preskription har därför inträtt den 1 januari 2003. Det föreligger följaktligen hinder mot verkställighet enligt 3 kap. 21 § andra stycket UB. Överklagandet ska alltså bifallas.

HD:s avgörande

Med ändring av hovrättens beslut förklarar HD att det föreligger hinder mot verkställighet.

Justitieråden Severin Blomstrand och Gudmund Toijer var skiljaktiga i fråga om motiveringen och anförde:

1. Frågan är om statens fordran på återbetalning av underhållsstöd är preskriberad och om det därför finns hinder mot verkställighet. Försäkringskassan beslutade den 1 november 1997 att K.K. skulle återbetala stödet, men han har inte bevisligen delgetts beslutet förrän den 21 september 2009.
2. Preskriptionstiden vid återbetalning av underhållsstöd löper från den tidpunkt då fordringen förföll till betalning. Denna tidpunkt är kopplad till den dag då den bidragsskyldige delgavs beslutet om betalningsskyldighet på så sätt att fordringen inte behöver betalas förrän tio dagar därefter. (Se 6 § andra stycket förordningen 1996:1036 om underhållsstöd och 3 § första stycket lagen 1982:188 om preskription av skattefordringar m.m. samt 14 § lagen 1996:1030 om underhållsstöd och numera 18 kap. 41 § socialförsäkringsbalken.)
3. Reglerna vilar alltså på den förutsättningen att den enskilde först delges beslutet och därefter blir skyldig att betala med den följden att preskriptionstiden börjar löpa. Om Försäkringskassan inte fullt ut följer den ordningen, skapas en situation som blir oklar för den enskilde och som reglerna inte är avpassade för.
4. I HD har K.K. invänt att hans skuld förföll till betalning under år 1997 och att Försäkringskassan då skickade inbetalningskort på hela skulden med en

månads betalningstid. Skatteverket har bekräftat att K.K. fick inbetalningskort redan innan han delgavs beslutet om återbetalning och att han efter beslutet löpande fick inbetalningskort för betalning av skulden.

5. K.K. har - som Skatteverket har anfört - visserligen inte varit skyldig att betala tillbaka underhållsstödet innan han delgavs beslutet. Försäkringskassans krav bör emellertid få betydelse när preskriptionstiden bestäms. Sålunda måste fordringen anses förfallen till betalning vid tillämpningen av 3 § första stycket lagen om preskription av skattefordringar m.m. i samband med att K.K. genom ett inbetalningskort uppmanades att betala beloppet.

6. Skatteverket har inte närmare angett när inbetalningskortet skickades eller vad som angavs i fråga om tid för betalning. K.K:s uppgift om att de sändes med början år 1997 får därför godtas. Fordringen preskriberades fem år efter utgången av det kalenderår då den förföll till betalning. På grund av detta ska fordringen anses preskriberad vid utgången av år 2002. Det finns alltså hinder mot verkställighet och hovrättens beslut ska ändras i enlighet med detta.

Referenten, justitierådet Johnny Herre, tillade med instämmande av justitierådet Stefan Lindskog följande:

1. Vad som gäller beträffande preskription av det allmännas krav på betalning av underhållsstöd väcker frågan om relationen mellan en sådan betalningsskyldighet och den underhållsbidragsskyldighet som regleras i 7 kap. FB. Av intresse är närmast om de bestämmelser om preskription av underhållsbidrag som finns där kan ha någon relevans för det allmännas krav på betalning av underhållsstöd.

2. Enligt reglerna i 7 kap. FB fördelas underhållsansvaret mellan föräldrarna inom ramen för barnets behov och föräldrarnas förmåga att bidra till barnets behov av underhåll. Underhållsskyldigheten ska i vissa fall fullgöras genom att en förälder betalar underhållsbidrag till barnet. Så är fallet om en förälder inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med detta (2 §). Ett underhållsbidrag fastställs genom en dom eller ett avtal, och det ska betalas i förskott för kalendermånad. Rätten att kräva ut ett fastställt underhållsbidrag går enligt huvudregeln förlorad fem år efter den ursprungligen gällande förfallodagen (9 §).

3. Till säkerställande av barnets underhåll kan underhållsstöd betalas ut. Stödet har en annan funktion än reglerna om underhållsbidrag. Det syftar till att garantera barn till särlevande föräldrar en viss försörjning och vilar på offentligrättslig grund.

4. När systemet med underhållsstöd utarbetades anfördes i förarbetena att det låg nära till hands att överväga en lösning som innebar att Försäkringskassan gavs en möjlighet att oberoende av reglerna om underhållsbidrag pröva i vilken utsträckning det utgivna stödet skulle återbetalas till staten av den förälder som inte bodde tillsammans med barnet. Det skulle åstadkommas genom att reglerna om stöd frigjordes från reglerna om underhållsbidrag och att återbetalningsskyldigheten till staten bestämdes särskilt inom ramen för de regler som gällde för samhällsstödet. (Se prop. 1995/96:208 s. 34.) Bestämmelserna om bidragsskyldigas betalningsskyldighet mot Försäkringskassan i 19 kap. socialförsäkringsbalken (från underhållsstödslagen bortses i det följande, eftersom den lagen inte längre gäller) ger också intryck av att fråga är om ett självständigt system. Trots det finns det regler i socialförsäkringsbalken och föräldrabalken som ger uttryck för ett tydligt samband mellan underhållsstödet och underhållsbidraget.

5. Ett första exempel är reglerna i 19 kap. 29 § socialförsäkringsbalken, som syftar till en effektiv indrivning av en betalningsskyldighet avseende tidigare utbetalat underhållsstöd. När reglerna om underhållsstöd infördes gjordes bedömningen att det kunde sättas i fråga om de tillämpliga internationella reglerna medgav indrivning i utlandet av statens fordran avseende

betalningsskyldighet enligt reglerna om underhållsstöd (se a. prop. s. 68 f.). Därför föreskrevs uttryckligen att när den bidragsskyldige är bosatt utomlands (varmed i vissa fall likställs att den bidragsskyldige har inkomster i eller från utlandet) inträder Försäkringskassan i barnets rätt till fastställt underhållsbidrag till den del som svarar mot utbetalt underhållsstöd. För att förstärka regelns genomslagskraft har Försäkringskassan getts en rätt att förelägga boföräldern att vidta eller medverka till åtgärder för att få ett underhållsbidrag fastställt. När det av indrivningsskäl finns ett behov av det uppträder alltså Försäkringskassan som ny borgenär i förhållande till den bidragsskyldige föräldern.

6. Ett andra exempel på sambandet mellan underhållsstöd och underhållsbidrag är regeln i 7 kap. 2 a § FB. Av den bestämmelsen framgår det att den förälder som är betalningsskyldig enligt reglerna om underhållsstöd anses ha fullgjort sin underhållsskyldighet intill det belopp som lämnas i underhållsstöd till barnet. Upp till det belopp barnet får i underhållsstöd träder alltså betalningsskyldigheten enligt reglerna i socialförsäkringsbalken i stället för underhållsskyldigheten enligt reglerna i 7 kap. FB. I dessa fall ersätts sålunda föräldrarnas underhållsskyldighet av en betalningsskyldighet avseende hela eller delar av det belopp som föräldern skulle utge till barnet i form av underhåll. Bestämmelsen är tillämplig såväl när ett underhållsbidrag är fastställt av domstol eller genom avtal som när något underhållsbidrag inte är fastställt. En konsekvens av bestämmelsen är att det som regel blir aktuellt att fastställa ett underhållsbidrag till barnet endast när underhållsbidraget kommer att överstiga underhållsstödets belopp.

7. Det viktigaste exemplet på ett samband mellan underhållsstödet och underhållsbidraget är emellertid att en förutsättning för betalningsskyldighet för underhållsstöd är att det föreligger en underhållsskyldighet enligt föräldrabalkens regler. Således ska en förälder återbetala ett belopp till det allmänna som helt eller delvis motsvarar underhållsstödet om föräldern är bidragsskyldig (19 kap. 2 § socialförsäkringsbalken). Vem som är bidragsskyldig definieras i 17 kap. 5 § socialförsäkringsbalken, där det anges att bidragsskyldig är den som enligt 7 kap. 2 § FB ska fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhåll till barnet. Betalningsskyldigheten avseende underhållsstöd är alltså direkt kopplad till underhållsbidragsskyldigheten.

8. Även om ordningen med underhållsstöd lag- och systemtekniskt sett är skild från ordningen med underhållsbidrag enligt föräldrabalken finns det alltså på regelnivå ett direkt samband mellan ersättningsformerna. Sambandet är sådant att det ur ett fordringsrättsligt perspektiv är närliggande att anlägga det synsättet att det allmänna har inträtt (subrogerat) i det bidragsberättigade barnets ställning gentemot gäldenären (jfr beträffande äldre rätt NJA 1983 s. 241). Att betalningsskyldigheten avseende underhållsstöd för den enligt föräldrabalken underhållsskyldige föräldern är reglerad offentlighetsrättsligt hindrar i sig inte det synsättet.

9. Mot ett sådant fordringsrättsligt synsätt talar dock att det av förarbetena framgår att betalningsskyldigheten för utbetalt underhållsstöd har tänkts kunna beloppsmässigt överstiga vad föräldern är skyldig att betala i underhåll enligt reglerna i föräldrabalken (a. prop. s. 54 f.). En sådan ordning är emellertid mindre väl förenlig med det samband mellan underhållsbidragsskyldigheten och betalningsskyldigheten för underhållsstöd för vilket det har redogjorts i det föregående. Ordningen är ännu mindre förenlig med det förhållandet att ett beslut om återbetalningsskyldighet inte ska meddelas om underhållsskyldighet enligt föräldrabalken har fastställts i form av ett engångsbelopp (19 kap. 4 § första stycket socialförsäkringsbalken). Det framstår således som att det allmännas krav på betalning av underhållsstöd i princip är härlett ur underhållsbidragsskyldigheten på det sätt som är fallet vid subrogation, dock att kravet beträffande beloppets storlek åtminstone delvis kan vila på självständig grund.

10. Frågan är mot denna bakgrund i vad mån den underhållsbidragsskyldige kan mot Försäkringskassan göra gällande samma invändningar som han hade kunnat göra gällande mot barnet. Den fordringsrättsliga principen är att en ny borgenär inte får bättre rätt mot gäldenären än den ursprunglige borgenären hade (27 § skuldebrevslagen). Betraktas systemet med stöd och bidrag till ett barns underhåll ur ett fordringsrättsligt perspektiv innebär det alltså att det allmänna i fråga om krav på den bidragsskyldiges betalning av belopp som helt eller delvis motsvarar ett utbetalat underhållsstöd inte ska ställas bättre än det underhållsbidragsberättigade barnet. En sådan ordning gäller också i vissa fall.

11. I 19 kap. 18 § socialförsäkringsbalken stadgas det således att underhåll som har betalats till barnet innan den bidragsskyldige delgavs beslutet om betalningsskyldighet får avräknas från vad som ska erläggas till Försäkringskassan. Det svarar mot 29 § skuldebrevslagen (med den skillnaden att den tidigare borgenären enligt den bestämmelsen förlorar sin passivlegitimation redan när gäldenären fick skälig anledning att misstänka fordringsövergången). Visar det sig att mannen inte var barnets far och att därför någon underhållsskyldighet alls inte har förelagat trots ett slutligt beslut om det, föreligger det vidare en rätt för fadern att få tillbaka vad han har betalat i underhållsstöd (19 kap. 9 § socialförsäkringsbalken). Skulle den bidragsskyldige undantagsvis ha rätt att kvitta mot barnet (i princip föreligger dock inte någon sådan kvittningsrätt), måste det också antas att denne efter vad som följer av 28 § skuldebrevslagen kan kvitta mot det allmännas betalningskrav. I dessa hänseenden gäller alltså i allt väsentligt allmänna fordringsrättsliga principer.

12. Det fordringsrättsliga perspektivet leder till att preskription enligt 7 kap. 9 § första stycket FB (fem år från förfallodagen) kan göras gällande, inte bara mot barnet utan också mot Försäkringskassans återkrav. Frågan är emellertid om fordringsrättsliga principer kan anses styrande också när det gäller preskription. Att skyldigheten att utge underhållsbidrag har preskriberats är ju inte detsamma som att skulden har betalats. De skäl som preskriptionsregeln i 7 kap. 9 § första stycket FB vilar på, där den underhållsbidragsskyldiges intresse av att inom rimlig tid få klarhet i vad bidragsskyldigheten kräver av honom träder i förgrunden, talar dock med betydande styrka för att den yttersta tidsmässiga gränsen för underhållsbidragsskyldigheten bestäms efter vad som följer av bestämmelsen. Vid preskription enligt den aktuella bestämmelsen bör därför underhållsbidragsskyldigheten som sådan anses falla avseende den ifrågavarande perioden, varigenom regeln indirekt träffar också Försäkringskassans betalningskrav. Ett betalningskrav riktat till den bidragsskyldige förutsätter ju att underhållsbidragsskyldighet föreligger. Även om det fordringsrättsliga synsättet inte skulle kunna tillämpas så långt att alla invändningar som hade kunna göras gällande mot barnet också kan göras gällande mot det allmänna, måste det således antas att preskription enligt 7 kap. 9 § första stycket FB befriar från betalningsskyldighet fastställd av Försäkringskassan.

13. Att preskription enligt 7 kap. 9 § första stycket FB ännu inte hade inträffat när underhållsstödet betalades ut saknar betydelse. Betalningsskyldig för utbetalt underhållsstöd är ju bara den som enligt 7 kap. 2 § första stycket FB ska fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet. Det är vidare att märka att efter preskriptionstidpunkten får fordringen efter vad som föreskrivs i 7 kap. 9 § andra och tredje styckena göras gällande endast i utmätt egendom eller i ett då öppet insolvensförfarande. Ett beslut av Försäkringskassan om betalningsskyldighet har således inte någon preskriptionsavbrytande verkan.

14. Det finns anledning att peka på att det angivna synsättet medför att en betalningsskyldighet avseende ett underhållsstöd och en skyldighet att utge ett underhållsbidrag som överstiger underhållsstödet preskriberades samtidigt, nämligen därför att båda skyldigheterna var underkastade preskriptionsreglerna

i 7 kap. 9 § FB. Anlägger man inte detta synsätt skulle kravet på betalning av belopp helt eller delvis motsvarande utbetalat underhållsstöd preskriberas enligt reglerna i skattepreskriptionslagen medan ett till beloppet överskjutande underhållsbidrag i samma ärende preskriberas enligt reglerna i 7 kap. FB.

15. Eftersom en preskription enligt 7 kap. 9 § FB kan inträffa efter Försäkringskassans beslut om betalningsskyldighet måste invändningen, liksom en invändning om preskription enligt skattepreskriptionslagen, kunna göras gällande i ett utsökningsförfarande avseende en beslutad betalningsskyldighet. Frågan huruvida sådana andra invändningar som har berörts i punkt 11 ovan kan framställas i ett sådant förfarande eller endast i den ordning som gäller för ett beslut om återbetalningsskyldighet (dvs. efter överklagande till förvaltningsrätten, om invändningen inte vinner Försäkringskassans gehör eller inte har framställts hos denna; se 113 kap. 10 § första stycket socialförsäkringsbalken) saknas det anledning att gå in på i detta sammanhang.

16. Sammanfattningsvis kan det konstateras att enligt 7 kap. 9 § första stycket FB underhållsbidragsskyldigheten avseende den tid som underhållsstödet avser var preskriberad när Försäkringskassans betalningsbeslut slutligen delgavs gäldenären, varför mycket talar för att Försäkringskassans krav på betalning redan på den grunden inte kan göras gällande.

HD:s beslut meddelat: den 20 juni 2012.

Mål nr: Ö 265-11.

Lagrum: 14, 21, 29 och 31 §§ lagen (1996:1030) om underhållsstöd, 6 § förordningen (1996:1036) om underhållsstöd, 3 och 7 §§ lagen (1982:188) om preskription av skattefordringar m.m. samt 3 kap. 21 § UB.

Sökord: Preskription; Underhållsstöd; Återbetalningsskyldighet
